

INHOUD

Inleiding 19

De route 23

Hoofdstuk I – Ze komen van overal 28

Hoofdstuk II – Het oosten 51

Hoofdstuk III – Immigreren, opluchting of drama 80

Hoofdstuk IV – Karel en Marijke 90

Hoofdstuk V – De grootstad,
biotoop voor de multiculturele samenleving 111

Hoofdstuk VI – Over het water naar het westen 142

Hoofdstuk VII – Ottawa 159

Hoofdstuk VIII – Over gelijkheid
en de perverse effecten van ongelijkheid 180

Hoofdstuk IX
Een groot verleden of een grote toekomst 196

Met dank aan... 203

INLEIDING

Canada bestaat niet, er zijn veel verschillende Canada's', vertelde Prof. Cornelius Jaenen ons in Ottawa. Deze zoon van een Vlaamse vader en een Waalse moeder kon het weten. Hij werd geboren in Saskatchewan, gaf les in Newfoundland en Manitoba om uiteindelijk, op het einde van de jaren '60, neer te strijken in Ottawa, op de grens tussen Ontario en Quebec.

Dat zijn al vijf van de negen zuidelijke provincies van Canada die mijn dochter Helena en ik van begin augustus tot de eerste week van november 2002 hebben doorkruist. Voor een groot stuk volgden we het traject van de *Trans-Canada Highway*. We zijn vertrokken in St. John's, Newfoundland, de meest oostelijke stad van het Noord-Amerikaanse continent en tot aan *mile 0* in Victoria op Vancouver Island, British Columbia, gereden. De kortste afstand tussen deze twee punten bedraagt ongeveer 7800 km. Wij hebben er 15.000 km van gemaakt. Met onze eigen auto, een Volvo V70 Cross Country, die door Volvo verscheept werd van Zeebrugge naar Halifax in Nova Scotia en terugkeerde in een container van Vancouver, door het Panamakanaal, naar Rotterdam. Ook KLM heeft ons een stevig handje geholpen. Zij heeft ons de tickets aangeboden en de winnaar van onze wedstrijd op de website met twee tickets naar Canada beloond.

Dit boek is een reisverhaal. Niet over een verplaatsing van punt A naar punt B. Het is geen beschrijving van bezienswaardigheden of een relaas van kleine anekdotes. Het is wel het reisverhaal van Helena en mij waarin we vertellen wat we gezien en meegemaakt hebben maar vooral het verhaal van heel veel mensen, van alle kleu-

ren, rassen, etnische origines en culturen. Hoe verscheidenheid niet noodzakelijk leidt tot maatschappelijke ontwrichting, integendeel. Dit boek is een getuigenverslag hoe diversiteit kan bijdragen tot een gezondere en rijkere samenleving, die de bewoners met trots vervult en waarin het goed en veilig leven is.

Als ik mijn laatste voorganger mag geloven, zijn wij het vierde team dat deze trip dwars door Canada met de auto heeft gemaakt en er een boek aan heeft gewijd. Volgens Charles Gordon, een Canadees journalist, waren er vóór hem nog twee andere auteurs die hetzelfde gedaan hebben. Hij maakte de reis, samen met zijn vrouw, in 1997 en de titel van zijn boek is *The Canada Trip*. Edward McCourt, een Engelse universiteitsprofessor, heeft – ook samen met zijn vrouw – de *Trans-Canada Highway* gereden van St. John's tot in Victoria in 1963, vlak na de opening ervan in 1962. Drie jaar later heeft hij zijn relaas gepubliceerd: *The Road Across Canada*. Maar de eerste die het aandurfde, was J.S. Gowland. Hij maakte de tocht op zijn eentje in 1956 met een Austin A50 voor een totaal budget van 300 Canadese dollar (CAD). Zijn verhaal verscheen in 1957 onder de titel 'Return to Canada'.

Bij mijn weten zijn wij wel de eersten die de reis multimediaal hebben geregistreerd. Ons doel was ook niet een beschrijving van de natuurpracht van het land. Overigens een heel goede reden om Canada te bezoeken. Nee, wij hebben de tocht ondernomen om mensen te ontmoeten. Mensen van allerlei kleuren, godsdiensten, etnische herkomst en culturen. We hebben gevraagd naar hun kijk op leven in verscheidenheid.

'100 culturen in 100 dagen' tendeert aan de ene kant naar overdrijving, aan de andere kant is het een zware onderschatting. Een overdrijving omdat het natuurlijk niet mogelijk is om binnen een zo kort tijdsbestek grondig kennis te maken met zoveel culturen, terwijl je ondertussen ook nog 15.000 km aflegt tegen maximum 90 à 110 kilometer per uur. Het is een reis geworden door een ongeëlooflijk rijk en gevarieerd menselijk landschap. Jammer genoeg hebben we niet van ieder plekje of van allen die we ontmoetten een foto kunnen maken.

Voor het boek hebben we moeten selecteren en je doet de veelzijdigheid van Canada met '100 culturen in 100 dagen' onrecht. In dat perspectief is het een onderschatting. Zoals de VS en Australië

is Canada een echt immigratieland dat jaarlijks ongeveer 250.000 immigranten opvangt uit meer dan 200 landen. In Toronto alleen worden meer dan 160 talen gesproken.

Waarom Canada? Daar zijn verschillende redenen voor. Ten eerste heb ik in dit land mijn hart verloren toen ik als student in 1967 met ‘België in de wereld’ tabak ging plukken in Zuid-Ontario. Ik verliet Canada na twee maanden met tranen in mijn ogen. Dat is me later in geen enkel ander land meer overkomen. Ik heb nochtans heel wat gereisd, vooral in Europa maar ook in Azië, de VS en Zuid-Amerika.

Een tweede reden was de uitdaging van de *Trans-Canada Highway*, een autoweg over een afstand gelijk aan Brussel-Beijing of Brussel-Harare. Toen we een paar jaar eerder met de familie in Vancouver waren, had ik aan Helena, een van mijn drie dochters, beloofd dat we ooit, als we daar tijd genoeg voor hadden, samen de *Trans-Canada Highway* zouden rijden van begin tot einde. Dat leek ons een mooi traject. Die tijd hebben we genomen alhoewel we achteraf het gevoel hadden dat drie maanden toch nog heel krap was.

De derde en belangrijkste reden was dat ik me al jarenlang gruwelijk stoort aan de manier waarop wij in West-Europa omgaan met migranten en minderheden. Als dat een maatstaf is voor beschaving – en dat vind ik wel – dan is het met die Europese beschaving wel heel triest gesteld. In Canada heeft men veel meer immigranten en van een veel grotere verscheidenheid en toch is de veiligheid van hun samenleving daar niet door aangetast, integendeel. Toronto, de stad met de grootste bevolkingsdiversiteit ter wereld, waar de *visible minorities* een meerderheid geworden zijn, is de veiligste stad van Noord-Amerika. Wat mij fascineerde, was: hoe doen ze dat? Wat deden en doen zij beter dan wij? Hoe komt het dat Europeanen zo’n moeilijkheden hebben met een multiculturele samenleving die, vooral in onze steden, nochtans de realiteit is van elke dag? De tijd van monoculturele samenlevingen is definitief voorbij. Multiculturalisme en diversiteit zijn het hoofdkenmerk van onze huidige en zeker van de toekomstige samenleving.

Wat mij vooral ergert in België en Europa, is dat het hier altijd eerst pijn moet doen voordat men naar de dokter gaat en als men dan iets doet wil men altijd opnieuw het warm water uitvinden in plaats van eerst eens te gaan kijken naar die landen die hun huis-

werk wel met succes gemaakt hebben. Dit totaal gebrek aan visie, de struisvogelpolitiek en het hopeloos geknoei en de improvisatie zijn ergerlijk. Daarom wilde ik met onze verkenningstocht door een land dat immigranten zeer succesvol integreert een klein steentje bijdragen tot de oplossing van ons diversiteitsprobleem. Dat hoeft trouwens niet als een probleem te worden gedefinieerd. Als we ons zogenaamd migrantenprobleem in een positief diversiteitenbeleid omzetten, kan dat in belangrijke mate bijdragen tot de oplossing van het vergrijzingsprobleem en zal het een culturele verrijking en een nieuwe dynamisering van onze ingedommelde Europese samenleving betekenen.

Om onze reiservaringen zo duidelijk mogelijk over te brengen, hebben we het hele project multimediaal aangepakt. Tijdens onze reis hebben wij op onze website www.canadrive.be permanent verslag uitgebracht over onze ontmoetingen en ervaringen. Honderden reacties hebben we op die website verzameld. Met dit verslag hoop ik een bijdrage te leveren aan de verdere discussie over multiculturele samenleving en immigratie en mensen ertoe aan te zetten om zelf ook eens te gaan kijken.

We hebben ook meer dan 30 uur video-opnamen gemaakt. Met interviews, taalcursussen, integratieprogramma's, met feesten, historische plekken en het weergeven van de effecten van het diversiteitenbeleid. Daarmee zullen we een film maken, die voor een breder publiek is bedoeld.

Als deze inspanningen de geestelijke sanering van onze samenleving een klein beetje kunnen bevorderen, is onze missie geslaagd. Maar daarvoor zullen we de sociale ziekte, die racisme heet, natuurlijk eerst moeten uitroeien. België heeft, als een van de meest racistische landen van West-Europa, nog een lange weg te gaan. Als we vandaag starten met een echt diversiteitenbeleid en een systematische aanpak van het racisme, zal het nog vele jaren duren voordat we het Canadese niveau van maatschappelijke gezondheid bereiken. Als we er nu niet aan beginnen zal het nog veel langer duren en nog veel pijnlijker worden. In deze context was 'we lossen de problemen wel op als ze zich stellen' zowat de domste uitspraak van de twintigste eeuw.

Keerbergen, mei 2003

DE ROUTE

Nogal wat lezers verwachten een reisverhaal op een landkaart te kunnen volgen. Die lezers zal ik misschien een beetje ontgoochelen want tussen een paragraaf en de volgende ligt soms een afstand van 5.000 kilometer. Dat heeft alles te maken met de keuze voor een thematische in plaats van een chronologische aanpak.

Om toch enige ruimtelijke duidelijkheid te scheppen wil ik eerst even het traject van onze tocht schetsen. Het vertrekpunt van onze reis was St. John's, de kleine, wat armtierige hoofdstad van Newfoundland. Van daaruit verkenden we de kust van Conception Bay, ten westen van de stad, waar nog heel wat sporen van de eerste kolonisten te vinden zijn.

Om van St.Johns, in het zuid-oosten van Newfoundland, naar Nova Scotia over te steken kun je de ferry nemen in Argentia, niet zo ver van St. John's aan de andere kant van het Avalon-schiereiland. Omdat we toch iets van het eiland wilden zien, reden we naar Port-aux-Basques, in het uiterste zuid-westen van het eiland. Via de noordelijke kustweg een tochtje van een kleine duizend kilometer over een dunbevolkte, bijna ongerepte kuststrook. Een beetje desolaat maar – zeker in de zomer – niet onaangenaam.

De ferry bracht ons na zes uur varen in North Sidney, Nova Scotia (NS). Het noordelijke stuk van NS, Cape Breton, is geografisch en cultureel geïsoleerd van de rest van deze kustprovincie. We hadden graag in Halifax, de charmante hoofdstad en haven van NS geloogd maar daar was geen betaalbare hotelkamer meer te vinden. Daarom werd het Truro, honderd kilometer ten noorden van Hali-

fax en dichters bij Grand Pré, de bakermat van de Acadiens aan de *Bay of Fundy*, die we ook wilden bezoeken.

Vanuit Truro trokken we naar de officieel tweetalige provincie New Brunswick (NB), via Moncton en Miramichi naar Caraquet, de ‘hoofdstad’ van de Acadiens. In NB volgden we vrijwel voortdurend de kust. Eerst over de kuststrook tegenover Prince Edward Island, de enige Canadese provincie die we niet bezochten. Na Caraquet reden we langs de kust van de *Baie des Chaleurs* tot aan de grens met Quebec.

Ook in de franstalige provincie hielden we de kustweg aan rondom de Gaspé, het geïsoleerde schiereiland tussen de *Baie des Chaleurs* en de St. Laurens rivier. Na een rit via Carleton, New Richmond en Gaspé staken we de rivier over in Matane om op de linkeroever onze tocht in zuidelijke richting voort te zetten, naar Quebec-stad en Montreal.

Na een uiterst aangenaam verblijf in Montreal sloegen we ons kamp de week daarna op in de federale hoofdstad Ottawa. Daar bezochten we vooral overheidsinstellingen en organisaties die ons wijzer konden maken over het onderwerp dat ons tijdens deze reis bezighield: de immigratie en het diversiteitsbeleid.

En hoewel Canada in oppervlakte het op een na grootste land ter wereld is, kruipen toch meer dan tachtig procent van de Canadezen samen in steden. Na Ottawa spendeerden we een paar weken in Toronto, een snelgroeiende agglomeratie van vijf miljoen inwoners en de meest multiculturele stad ter wereld. Vanuit Toronto maakten we een trip naar de Niagara Falls en een deel van Zuid-Ontario.

Meestal bleven we op de Trans-Canada Highway. Om Toronto te bezoeken moesten we daar van afwijken want de grootste stad van het land ligt niet aan de Trans-Canada. Op weg naar het westen van de provincie Ontario keerden we weer naar hem terug. Na een stop in Thunder Bay, aan Lake Superior, passeerden we op de Trans-Canada de grens met Manitoba op weg naar Winnipeg. Daar verlieten we de AT, een andere naam voor dezelfde Trans-Canada, opnieuw en kozen we de Yellowhead highway. Omdat we Regina, de hoofdstad van de provincie Saskatchewan, links lieten liggen en

naar het meer noordelijk gelegen Saskatoon trokken, hét stedelijk centrum van de noordelijke prairies.

In Calgary, de hoofdstad van de provincie Alberta, vonden we de Trans-Canada terug. Het duurde niet lang maar de rit ging wel over één van de mooiste stukjes van de Ar. Onmiddellijk bij het verlaten van Calgary zagen we aan de horizon een grote, witte lijn; de eeuwige sneeuw van de Rocky Mountains, honderden kilometer lang. Hoe meer we naar het westen koers zetten, hoe duidelijker de structuur werd, hoe scherper we de bergen konden onderscheiden. We reden tot Banff. Deze schitterend gelegen touristenfuik lieten we voor wat ze was. In plaats van de Trans-Canada verder naar het westen te volgen rukten we op naar het Noorden, via Lake Louise en Mount Columbia tot in Jasper. Een onwaarschijnlijk mooi traject langs highway 93, van zuid naar noord, met de Rockies in de flank.

Vlak bij Jasper gingen we de grens met British Columbia over richting Robson Mountain om daar afscheid te nemen van de Rockies en opnieuw de Yellowhead Highway te volgen richting Kamloops. De volgende bestemming was Vancouver. Via Cache Creek koersten we tot aan Fraser River. Die indrukwekkende rivier volgden we in zuidelijke richting tot in Hope. Vanuit dat stadje is Vancouver – naar Canadese normen – nog slechts een boogscheut. De Trans-Canada Highway stopt echter niet in Vancouver maar wel in Victoria op Vancouver Island. Ruim een uur met de ferry vanuit Tsawwassen, ten Zuiden van Vancouver, en dan nog een klein stukje highway op het eiland brachten ons bij ‘mile 0’, want voor de Canadezen ligt daar het beginpunt van de highway. Voor ons betekende deze mijlpaal het einde van een rit van meer dan 15.000 km.

HOOFDSTUK I

ZE KOMEN VAN OVERAL

Van hem zal je over Canada geen kwaad woord horen. Drie weken lang is Fariborz Birjandian samen met zijn vrouw, twee kinderen en zijn moeder door de woestijn en de bergen getrokken om uit zijn vaderland te ontsnappen. Het land dat hem zijn werk afnam, zijn kinderen de toegang tot de school weigerde en zijn bankrekening confisqueerde. Niet omdat hij een waardeloze medewerker was of een slechte burger. Nooit was hij in aanraking gekomen met de politie. Niemand heeft hem ooit iets ten laste kunnen leggen. Behalve dan zijn geloofsovertuiging. Als overtuigd bahá'í in een moslimstaat werd hij behandeld als een misdadiger. Nu woont hij in Calgary, hoofdstad van de provincie Alberta, Canada. Hij leidt er de *Calgary Catholic Immigration Society*, de meest professionele immigrantenorganisatie die we tijdens onze tocht ontmoet hebben.

Bahá'í's zijn leden van het bahá'ígeloof, naar eigen zeggen de tweede meest verspreide onafhankelijke religie ter wereld. Zij zijn aanwezig in meer dan 200 landen in de wereld en de vijf miljoen leden komen van meer dan 2.100 verschillende etnische, raciale en stammengroepen. Al meer dan een eeuw proberen de bahá'í-groepen overal in de wereld de barrières en vooroordelen tussen volkeren te slechten. Samen met andere gelijkgezinde groepen zijn zij de promotoren van de *global society*. De kern van hun geloof is dat de mensheid één enkel volk is met één gemeenschappelijke bestemming. Of om het met de woorden van *Baba-Allah*, de stichter van hun religie te zeggen: 'De aarde is slechts één land en de mensheid zijn burgers.'

Fariborz Birjandian is van Iraanse afkomst. Bijna vijftig, gekleed in een keurig pak en ernstig. Niet direct het type dat per se bij anderen in de smaak wil vallen. Hij combineert een zekere afstandelijkheid met iets dat hartelijkheid doet vermoeden. Hoewel Fariborz Birjandian een vriendelijke en bereidwillige indruk maakt, straalt hij vooral beroepsernst en bekwaamheid uit. Hij heeft twee universitaire diploma's behaald in Groot-Brittannië. Ook zijn vrouw is academisch gevormd. Voor ze naar Canada kwamen, hebben ze een jaar in de Verenigde Staten gewoond. In 1986 is hij als 35-jarige vluchteling naar Canada gekomen en hij prijst zich zeer gelukkig dat dit land hem en zijn familie heeft opgevangen en hem de kans heeft gegeven om Canadees te worden. Hij maakt me onmiddellijk duidelijk dat ik van hem geen kwaad woord over Canada moet verwachten '... because Canada was kind enough to take us in'.

Nochtans waren de eerste jaren niet gemakkelijk. Hij had dan wel een opleiding genoten in Engeland, maar dat betekende niet dat hij meteen aan de slag kon in zijn nieuwe vaderland. Net zomin als duizenden andere hooggeschoolde taxichauffeurs, schoonmakers en nachtwakers die je in Canada ontmoet. Omdat zijn dagelijkse job niet genoeg inkomen opleverde om zijn gezin te onderhouden, had hij er 's avonds een tweede job als pizzabezorger bij genomen. Het was moeilijk maar hij was en is dankbaar omdat hij een plaats gevonden heeft die voor hem een thuis is. Omdat Canada een land is waar men niet spreekt over 'wij' en 'zij' maar alleen over 'wij'. Fariborz ziet geen verschil tussen hem en de andere Canadezen: 'Ik ben Iraniër van geboorte en ik zal als Iraniër sterven, maar ik ben ook Canadees.'

Intussen is hij dus *Executive Director* van de belangrijkste niet-gouvernementele organisatie voor immigranten in Calgary. De *Calgary Catholic Immigration Society* heeft op vijf plaatsen in de stad 120 betaalde medewerkers in dienst en kan een beroep doen op ongeveer 770 vrijwilligers. Binnen deze groep zijn verschillende godsdiensten en rassen vertegenwoordigd. Samen spreken ze meer dan 50 talen. Elk jaar helpen zij 5000 tot 6000 nieuwkomers met verschillende godsdienstige overtuigingen afkomstig uit meer dan honderd verschillende landen.

Van die nieuwkomers wordt 10% à 15% door de federale overheid als vluchteling 'gesponsord' en aan Calgary toegewezen. Eén

jaar lang worden ze onderhouden door de overheid. De anderen zijn immigranten uit verschillende categorieën: *Family Class* (familieherenigingen), *Independents*, *Business Class*. In het totaal biedt de *Immigration Society* een veertigtal programma's voor huisvesting, werkgelegenheid, taalonderwijs en integratie. Ze wordt gefinancierd door alle bestuurlijke niveaus: de federale regering, de provinciale overheid en het stadsbestuur. Bovendien komt er steun van een aantal stichtingen en van particuliere donateurs.

Vluchtelingen worden verwelkomd op de luchthaven en naar een opvanghuis gebracht, waar ze maximaal drie weken onderdak krijgen. Ze worden in die periode geïnformeerd over het leven in Canada en krijgen, zo nodig, medische verzorging. Ze worden geholpen bij de schoolkeuze en het inschrijven van hun kinderen, en er wordt huisvesting gezocht opdat ze zelfstandig kunnen wonen, weliswaar met begeleiding.

Wij zijn het *Margaret Chisholm Resettlement Centre* – het opvangcentrum van de organisatie – gaan bezoeken. Er waren net 65 Soedanezen aangekomen die nog wat onwennig en afwachtend om zich heen keken. De kinderen voelden zich blijkbaar al beter thuis. Ze holden door het restaurant van het centrum en ze lachten hun tanden bloot wanneer ze in de buurt van onze camera's kwamen. Deze groep kwam uit Egypte, maar voor sommigen was dat niet het land van oorsprong. Een van hen vertelde me dat hij vijf jaar met zijn gezin in Iran had gewoond. Zijn kinderen konden daar niet naar school en de levensomstandigheden waren er benard. In meer dan behoorlijk Engels vertelde hij vol zelfvertrouwen dat hij zijn toekomst in Canada hoopvol tegemoet zag.

Een moeilijke opdracht voor het centrum is het vinden van huisvesting voor de vluchtelingen. Niet dat de huisbazen niet willen verhuren, maar er heerst woningnood in de categorie betaalbare huizen. In een snelgroeiende stad als Calgary is er nu eenmaal behoefte aan een groot aantal nieuwe woningen en appartementen. Omwille van het tekort stijgen de prijzen en dat drukt zwaar op het al karige budget van de vluchtelingenfamilies. De overheid sponsort weliswaar gedurende één jaar maar die financiële ondersteuning houdt geen gelijke tred met de huurprijzen. Daarom moet er vaak wat geld van de 'kinderbijslag' en van het voedingsbudget afgeknepen worden om de huur te kunnen betalen.

Soms kunnen de nieuwkomers wat bijklussen. Zij mogen officieel tot een kwart van hun uitkering bijverdienen zonder dat daarop wordt gekort. En dat is nodig, want de vluchtelingen zijn door hun veranderde leefpatroon over het algemeen een stuk veeleisender geworden.

Sultana werkte jarenlang voor Swissair in Koeweit. Nu is ze stafmedewerkster in het opvanghuis. Zij vertelde ons dat Koerden, Somaliërs en Vietnamese bootvluchtelingen tien jaar of nog langer geleden helemaal niets verwachtten en gelukkig waren met alles wat ze kregen. Dat blijkt tegenwoordig wel anders te zijn. Ze heeft geregeld *clients* die niet tevreden zijn met een appartement: ze willen een huis. Of ze willen niet op een kelder verdieping wonen. Een kelder dient volgens hen om voedselvoorraad op te slaan of om doden in te begraven. ‘In zo’n geval willen ze niet wonen’.

De Soedanezen die tijdens ons bezoek in het opvangtehuis waren aangekomen, maakten in Egypte deel uit van een grotere groep. Die werd gespreid over verschillende Canadese steden. Een procédé dat vaker wordt toegepast op grote vluchtelingengroepen. Sommigen die sterk gehecht zijn aan vrienden en kennissen, vinden er niets beters op dan bij hen in te trekken, in een andere stad, soms duizenden kilometers verder. Intussen hebben de opvangdiensten hun best gedaan om in beide steden een geschikte woning te vinden. Gevolg van de verhuizing: de ene woning staat leeg en de andere is veel te klein voor twee families. Daarom is de regel dat ‘secundaire migranten’ – vluchtelingen die binnen Canada van woonplaats veranderen – overal in het land recht hebben op alle diensten, behalve huisvesting. Voor hen wordt de steun alleen verleend op de aangewezen vestigingsplaats.

Het gebeurt maar zelden dat de hulpverleners voor hun werk concrete waardering krijgen van de begunstigen.

‘It’s all about money and there’s never enough’, zei Sultana.

Tijdens hun verblijf in het opvangtehuis wordt de kennis van het Engels van de vluchtelingen getest en worden ze, naar gelang van hun niveau, in cursusgroepen ingedeeld. Er zijn ook cursussen om hen voor te bereiden op hun nieuwe professionele leven. Gewoonlijk – in 90% van de gevallen – zijn ze na tien maanden klaar voor de arbeidsmarkt en na tien maanden vindt 60% tot 70% van die groep effectief werk.

Volgens Fariborz doen de vluchtelingen het in Canada over het algemeen beter dan de andere immigranten. Mogelijk speelt het feit dat er voor hen hoe dan ook geen weg terug is een rol. Zij grijpen elke kans met beide handen aan en zetten zich volledig in om een beter leven op te bouwen voor zichzelf en voor hun kinderen. De Vietnamese bootvluchtelingen zijn een typisch voorbeeld van immigranten die zich snel aan de Canadese omgeving hebben aangepast en ook op professioneel vlak zeer goed zijn geïntegreerd.

Bij succesvolle integratie spelen hulporganisaties een grote rol. Aanvankelijk zijn dat vooral etnische organisaties. Daar ontmoet de immigrant land-, taal- en cultuurgelijken die mogelijk met soortgelijke problemen kampen als hijzelf. Uitwisseling van informatie versnelt hun leer- en aanpassingsproces. Voor dat integratieproces is vooral de kennis van een van de twee landstalen van belang. Van alle immigranten van de laatste jaren kent 44% Engels noch Frans. Taalopleidingen – vaak georganiseerd door etnische organisaties – bieden de helpende hand. Een *landed immigrant*, een immigrant tijdens de eerste drie jaar van zijn verblijf in Canada, mag gratis taallessen volgen. De cursussen worden vooral gegeven door etnische organisaties en andere niet-gouvernementele organisaties (ngo's). Ook de meeste andere diensten voor immigranten worden geleverd door private organisaties die de rekening mogen doorsturen naar het federale ministerie voor *Citizenship and Immigration*.

Er bestaat een zekere mate van rivaliteit tussen de dienstverleners. Zo zijn er – behalve de etnische verenigingen – in Calgary vijf verschillende organisaties die begeleiding bieden aan immigranten. Onderzoek heeft uitgewezen dat deze organisaties niet overlappend zijn. Eén enkele reuzenorganisatie zou de meer dan 10.000 immigranten per jaar niet efficiënt kunnen helpen en bovendien zou er in een overheidsorganisatie, zonder concurrentie, weinig druk zijn om de kwaliteit van de diensten voortdurend te verbeteren zoals nu bij de concurrerende ngo's het geval is.

De meeste van deze organisaties zijn ontstaan uit liefdadigheidsinitiatieven op basis van vrijwilligerswerk. Later zijn ze geprofessionaliseerd maar vrijwilligheid blijft erg belangrijk voor hun werking. Naast de interne aandacht voor de kwaliteit van de dienstverlening voert ook de overheid een permanente controle uit. 'Soms zelfs iets te veel', vindt Fariborz.

Maar die controle blijft wel druk leggen op de organisaties.

‘Wie niet meer aan de kwaliteitsnormen voldoet, verliest natuurlijk zijn subsidie’.

De 960.000 inwoners van Calgary komen uit meer dan 120 verschillende landen.

‘En dat kan een goudmijn zijn – maar ook een landmijn’ vindt Fariborz.

‘Alles hangt af van de manier waarop je dit beleidsmatig aanpakt’.

Canada voert sinds 1971 een multicultureel beleid en het *Charter of Rights* waarborgt de rechten van iedere burger, maar wat volgens Fariborz het verschil maakt is: werken aan de attitude, de mentaliteit, de manier waarop men met elkaar en met onderlinge verschillen omgaat.

‘Het belangrijkste is dat we elkaar respecteren.’

‘Een multiculturele samenleving vraagt om een aantal institutionele veranderingen. Bij een bevolking met grote diversiteit hoort ook een dienstverlening die diezelfde diversiteit weerspiegelt. Niet alleen bij de immigratiediensten maar ook bij de politie en bij de medische en sociale dienstverlening, de brandweer, de politiek, de rechtbanken. Om dat te realiseren heb je een hechte samenwerking nodig tussen politici, religieuze leiders, stadsplanners en andere instanties die mede het perspectief, de inhoud en de structuur van de samenleving bepalen.’

Fariborz blijkt de Europese situatie een beetje te kennen.

‘Europa zou eerst en vooral eens antwoord moeten geven op de vraag of allochtonen al dan niet deel uitmaken van de Europese bevolking. Als het ook hun land is, laat hun dat dan ook voelen. Als de allochtonen, zeker die van de eerste generatie, nog zo sterk gericht zijn op hun land van herkomst voor lange vakanties, voor de aankoop van onroerend goed, voor het begraven van hun doden en voor het uithuwelijken van hun kinderen, dan is dat vooral omdat ze zich in Europa niet thuis voelen. Het Europees probleem bestaat op drie niveaus. De naoorlogse immigratie werd niet gemanaged. De gevolgen ervan werden niet voorzien, laat staan dat er een beleid werd gepland. En er is nauwelijks iets gedaan aan attitudeontwikkeling. Het Europees probleem is er een van management, planning en attitude.’

Na zo’n lesje blijf ik even stil. Het is altijd nuttig om afstand te

nemen van een probleem. Daardoor wordt het duidelijker zichtbaar en dus scherper definieerbaar omdat de details, die vaak een soort bijziendheid veroorzaken, verdwijnen. Dat werkt heel effectief op meer dan 10.000 km afstand.

Helena en ikzelf waren met nogal wat vooroordelen naar Calgary getrokken. Hier wonen de nieuwe rijken van Canada, degenen die de ratificering van het Kyoto-verdrag door Canada wilden blokkeren en daarvoor in 2002 zelfs met afscheiding dreigden. De stad waar de belangrijkste gebeurtenis van het jaar de *Stampede* is. Zelf spreken ze over deze jaarlijkse rodeo als *The biggest show on earth*. Met andere woorden: dit is cowboyland. En hoewel ik met plezier cowboylaarzen aantrek en westernhoeden opzet, heb ik niet zo'n hoge hoed op van de cowboymentaliteit.

Onze gesprekken in Calgary bevestigden onze vooroordelen. Wat Marek Domaradzki, algemeen directeur van het Pools cultureel centrum in Calgary, het meest ergerde in Calgary was het gebrek aan cultuur. Muzikaal komt men er volgens hem niet verder dan Canadese countrymuziek, meestal 'levensliederen', vergelijkbaar met het werk van de Zangeres Zonder Naam.

Calgary heeft met het *Calgary Symphonic Orchestra* wel een uitstekend symfonisch orkest, met goede muzikanten uit heel de wereld. Eén probleem: er is geen publiek voor.

Dat gebrek aan publiek heeft er in 2002 bijna toe geleid dat het orkest de boeken moest neerleggen. Consultatie van hun website (in januari 2003) wees uit dat ze nog steeds onder concordaat werkten, dat ze toen 80% van het benodigde overbruggingskrediet bijeengeschaapt hadden en hoopten dat ze opnieuw normaal zouden kunnen werken vanaf 15 februari 2003. Maar in januari waren alle geplande activiteiten nog opgeschort. De startpagina van de website vermeldde wel het laatste concert dat in de Jack Singer Concert Hall gegeven is. Dat was een optreden van Ian Tyson 'Alberta's Own Singing Cowboy' op nieuwjaarsavond 2002 en er stond bij vermeld 'sold out'. Uit de informatie van mei 2003 blijkt dat het orkest, althans voorlopig, gered is.

Maar een stad waar geen hond in klassieke muziek geïnteresseerd is, is niet noodzakelijk een oninteressante of onaangename stad. Wij hebben in Calgary veel boeiende mensen ontmoet en

interessante organisaties leren kennen. Autorijden is er aangenaam omdat er vrijwel geen verkeersproblemen zijn. Vlot en ontspannen verkeer, brede straten, soms verrassend mooie architectuur en een bijna gezellige binnenstad die gedeeltelijk verkeersvrij is. In dat verkeersvrije deel, op Stephen Avenue, was net een grote boekenwinkel geopend. De *McNally Robinson Store* beslaat drie verdiepingen in Clarence Block, een neoklassiek gebouw dat dateert van vóór WO I. Bij mijn eerste bezoek bleek wel dat de ‘prairieschrijvers’ er een beetje oververtegenwoordigd zijn. Dat ‘prairieschrijvers’ is overigens niet denigrerend bedoeld. Een reeks uitstekende auteurs laat zich al jarenlang inspireren door een landschap dat overwegend bestaat uit het niets. Guy Vanderhaeghe, Carol Shields en Sandra Birdsell zijn enkele van de meer bekende namen.

Het begrip ‘prairieschrijvers’ verwijst naar een soort literatuur die gedomineerd wordt door land en lucht maar ook naar de herkomst van de schrijvers: de staten Manitoba en Saskatchewan. Voor wie door Canada reist, zijn de prairies inderdaad een paar duizend kilometer niets, of bijna niets of steeds meer van datzelfde beetje: velden, weiden, een treinspoor, even eindeloos als de weg waarop je rijdt en hier en daar een *grain elevator* waarin het graan wordt opgeslagen voordat het in treincontainers ‘gepompt’ wordt. Soms ontspringt er aan de highway een landweg van gestampte aarde die waarschijnlijk naar nergens leidt. Tot aan de horizon was er in ieder geval niets te zien. Het einde van de weg moet nog verder weg gelegen hebben, achter de horizon, ergens in de verlaten wildernis van het Noord-Amerikaanse continent.

Boekwinkels zijn in Calgary al even zeldzaam als dorpen in de prairiestaten. Ik hoop vurig dat de nieuwe boekwinkel niet hetzelfde lot beschoren is als het Calgary Phiharmonic Orchestra.

Wat zeker tot de cowboycultuur behoort, zijn laarzen, handgemaakte, als het even kan. Ik heb er zelf al een paar of vijf. Ik draag ze bijna altijd – ook onder een deftig pak – omdat ze zo comfortabel zijn. Helena wilde er ook graag een paar hebben, dus gingen we naar de *Alberta Boot Co.* op 10th Avenue S.W., *Alberta’s Only Western Boot Manufacturer*. Een grote winkel annex werkplaats. Twee dames bedienden in de winkel.

Een van de winkeldames had zelf eenvoudige maar zeer elegante laarzen aan. Helena vond ze ook erg mooi maar jammer genoeg

waren ze niet voorradig. Ze waren speciaal voor haar gemaakt. Dus koos Helena bruine, tamelijk hoge laarzen met nogal wat stiksel erop en een naar voren afgesneden hak, zoals dat bij echte cowboy-laarzen hoort. Als cadeautje mocht ze aan de kassa nog vier ronde, leren glazenonderzetters kiezen. Kwestie van het leerafval nog nuttig te gebruiken en de klanten een plezier te doen.

Helena is dol op Sukyaki. Naar een Japans restaurant hoef je in Canada nooit ver te zoeken en bovendien zijn ze veel goedkoper dan bij ons. Als grote liefhebbers van de Japanse keuken hebben wij daar tijdens onze reis dankbaar gebruik van gemaakt. Sukyaki is een gerecht dat je zelf op een vuurtje op tafel klaarmaakt in een lage gietijzeren pot. Je krijgt zeer dunne sneetjes rundvlees, groenten, champignons, tofoe en rijstvermicelli rauw op tafel en je laat alles gaarkoken in een hartige bouillon getrokken van gedroogde schilfers van *bonito*, dat is jonge tonijn. Wat gaar is, haal je met stokjes uit de kookpot en dip je in een rauw, losgeklopt eitje voor je de hap binnenslurpt. Een Sukyaki-maaltijd besluit je met het drinken van de bouillon, die intussen verrijkt werd door de groenten en het vlees.

Ik heb op veel plaatsen in de wereld Japans gegeten maar ik had nog nooit meegemaakt dat de dienstster voor het eten kwam vragen of we een gedesinfecteerd ei bij de Sukyaki wilden. ‘Met rauw weet je maar nooit’, zullen ze in Calgary gedacht hebben. De vraag klonk vooral vreemd in een Japans restaurant, waar zoveel voedsel rauw geserveerd wordt.

Mijn nieuwsgierigheid kon de dienstster niet bevredigen want ze bleek niet op de hoogte van de technische kant van het desinfecteerprocédé. Ze stelde het alleen maar voor als optie. We hebben er geen gebruik van gemaakt. Een gewoon ei was voor ons meer dan in orde. Eigenlijk hadden we niet zoveel vertrouwen in dat ‘desinfecteren’, vooral omdat degene die het ons wilde aansmeren, niet kon vertellen wat er precies met zo’n ei gebeurd was. Het komt trouwens wel vaker voor dat de remedie erger is dan de kwaal.

Voorzichtigheid is een typisch element dat niet weg te denken is uit de *Canadian way of life*. Overall word je voor alles en nog wat gewaarschuwd. Ook de Amerikaanse ziekte om vanwege de meest onbeduidende ongemakken processen aan te spannen en advocaten te

mobiliseren is naar het Noorden overgewaaid. De angst voor een proces maakt neringdoenden en beoefenaars van vrije beroepen weleens overdreven voorzichtig.

De houding tegenover Arabische immigranten is ook voorzichtig geworden. Sinds *September eleven* wordt hen het leven veel moeilijker gemaakt. Ook in Canada.

Idir Sardou, *conseiller en emploi* in Montreal, had ons al verteld dat er sinds de gebeurtenissen met de *twin towers* een zekere terughoudendheid tegenover Arabieren en moslims is gegroeid. Werkgevers op zoek naar medewerkers zeiden vaker:

‘... maar stuur ons geen Arabieren.’

Dat lijkt erg op het advies dat franchisenemers in België vaak meekrijgen van franchisegevers: ‘Je mag aanwerven wie je wil, maar geen bruin.’

Mike, voorzitter van de *Arab Canadian Association of Calgary*, wilde graag praten maar liever niet voor een camera. Dat was voor ons geen probleem maar wel jammer. Ik had graag een paar van zijn citaten in mijn film gehad. Hij is geboren in Calgary en zijn familie leeft al 100 jaar in Canada. In de eerste helft van de twintigste eeuw zijn er heel wat Jordaniërs, Syriërs en Libanezen geëmigreerd naar Brazilië maar ook naar Canada en naar de VS.

Paul Anka en Ralph Nader zijn bekende afstammelingen van immigranten uit die tijd. In Alberta leven zo’n 70.000 tot 80.000 Arabieren. De meeste zijn van Libanese afkomst en hun immigratie dateert vooral van de laatste twintig jaar van de twintigste eeuw. Na 1991 zijn er nogal wat Irakese vluchtelingen vanuit Zuid-Irak naar het westen van Canada gekomen.

Mike heeft een universitaire opleiding computerwetenschappen en filosofie gevolgd. Hij heeft ook jarenlang internationale politiek gedoceerd. In 1991 was hij medestichter van de *Arab-Canadian Association of Calgary*, die werd opgericht op verzoek van de Canadese overheid. De bedoeling was om een informatie- en opleidingscentrum op te richten om de gevolgen van de Golfoorlog voor de Canadese gemeenschap te beperken. Religieuze instanties hadden met dit initiatief niets te maken: het is een zuivere lekenorganisatie, gesubsidieerd door de overheden.

‘11 september’ heeft de houding van de bevolking tegenover Arabieren drastisch gewijzigd. De hele Arabische bevolking wordt

verantwoordelijk geacht voor die dramatische gebeurtenis. Met uitzondering van de *Toronto Star* namen de grote kranten, onmiddellijk na het drama, een kritische tot zeer agressieve houding aan tegenover Arabieren. De *National Post* ging zelfs zo ver dat zij schreef geen probleem te hebben met een racistische houding tegenover Arabieren. Niet te verwonderen dat de Arabische gemeenschap zich in dat geestelijk klimaat heel erg gedeisd hield. De Arabieren waren bang en durfden geen blijk te geven van enige sympathie met Irak toen de VS met oorlog begon te dreigen en nadien ten oorlog trok.

Na '11 september' werd er een erg strenge controle uitgevoerd op de financiën van de *Association* en andere Arabische verenigingen omdat er gevreesd werd dat, via deze organisaties subsidiegeld naar terroristische groeperingen zou kunnen vloeien. Er zijn gevallen gesignaleerd van Arabieren die verplicht werden om hun bankkluisen te openen en de inhoud ervan te laten controleren. In de VS is de situatie voor de Arabieren helemaal onmogelijk geworden. Mike heeft nogal wat familie in Ohio, maar hij gaat ze niet meer bezoeken omdat reizen in de VS voor Arabieren een uiterst moeilijke en vernederende onderneming is geworden. Een vriend van hem, een geofysicus, die ook actief was in de *Association*, moest eigenlijk naar een conferentie in de VS maar ook hij bleef thuis.

Door de gewijzigde houding van de overheden, de zeer vijandige pers en de andere moeilijkheden waarmee ze sedert '11 september' te kampen hadden, waren Mike en zijn vriend ten tijde van ons bezoek bezig met de liquidatie van de *Association*.

Wat de Arabische gemeenschap in Canada – en overal ter wereld – het meest bezig houdt, is het conflict tussen Israël en de Palestijnen. Hét probleem wordt gekenmerkt door een tweesnijdend zwaard: Israël wordt bijna onvoorwaardelijk gesteund door het machtigste land ter wereld en de Arabische wereld, een conglomeraat van tweeëntwintig landen, is hopeloos verdeeld. Het enige dat die landen gemeen hebben is hun taal en in belangrijke mate hun godsdienst. Maar ook qua godsdienst zijn er verschillende strekkingen zoals de sjiieten en de soennieten. Bovendien voert de VS een bewuste verdeel-en-heerspolitiek onder meer door zeer corrupte regimes, zoals dat van Saudi-Arabië, in het zadel te houden.

Dat dit aanslepend conflict ook repercussies heeft in Canada,

werd nog eens duidelijk gemaakt tijdens ons verblijf toen Benjamin Netanyahu, oud-premier van Israël, een lezing kwam geven aan een van de universiteiten in Montreal. Zijn optreden gaf aanleiding tot eerder uitzonderlijke gewelddadige confrontaties.

Mike was ervan overtuigd dat de Arabische wereld het Westen meer vertrouwt dan welke andere partner ook maar dat het Israëlijsch-Palestijns conflict elke toenadering verhindert. De Arabieren verafschuwen het buitenlands beleid van de VS. Of zoals Mike het uitdrukte:

‘Internationaal recht is een fictie, er bestaat alleen internationaal belang.’

De grote meerderheid van de Arabieren in Canada zijn *assimilators*. Vele Arabieren van de 2de generatie, die in Canada geboren zijn, zijn heel succesrijk. Dat is onder meer het geval met de Libanezen die, vooral in de zakenwereld in West-Canada, vaak hoge ogen gooien. Voor Noord-Afrikaanse immigranten blijkt de integratie soms iets moeilijker te verlopen, hoewel velen van hen zich in Quebec vestigen waar zij verder hun moedertaal of aangeleerde tweede taal kunnen spreken.

Hoewel de meeste Noord-Afrikanen in Canada universitair opgeleid zijn en perfect Frans spreken, valt de confrontatie met de Canadese realiteit vaak tegen. Daar zijn verschillende redenen voor. Eén reden is de té hoge verwachtingen die gecreëerd werden tijdens de vrij agressieve recruitering van immigranten. De overheid in Quebec wil immers het aantal Franstaligen in Canada zoveel mogelijk doen aangroeien.

Een andere reden is *the lack of recognition of foreign credentials*. Dit is een probleem dat in heel Canada speelt, vooral voor vrije beroepen waar de toegang tot het beroep meestal afhangt van verschillende orden, zoals de orde van geneesheren of de orde van architecten. Deze beroepsorganisaties zijn op provinciale basis georganiseerd en hebben duidelijk de neiging om zich corporatistisch op te stellen en de toegang tot het beroep zeer moeilijk te maken. Daarom erkennen zij geen buitenlandse opleidingen en beroepservaringen en dwingen zij nieuwkomers om opnieuw universitaire studies te volgen in Canada om daarna Canadese beroepservaring op te bouwen voor ze tot het beroep worden toegelaten.

Voor de immigranten uit Algerije, Marokko en Tunesië is het

taalvoordeel in Quebec bovendien slechts schijn. Omdat de economie van Quebec voor 80% afhankelijk is van de Amerikaanse markt, is tweetaligheid – Frans-Engels – in het zakenleven een absolute vereiste. Wanneer de Noord-Afrikanen in Canada aankomen, is dat voor velen van hen een complete verrassing.

Ook cultureel is de kloof zeer breed. De consequente manier waarop in Canada de gelijkheid van man en vrouw geregeld en afgedwongen wordt, doet menig moslim-man weleens schrikken. Wie als ‘pater familias’ vindt dat hij zijn vrouw en kinderen af en toe een flink pak rammel moet geven, leert dat in Canada gewoonlijk heel snel af. Als een van de betrokkenen zich via het noodnummer 911 (onze 100) beklagt, zal die ‘brave’ man onmiddellijk in een cel gestopt worden. Dat *zero tolerance*-beleid is meestal voldoende als stimulans tot gedragsverandering. In Canada maakt men wetten – zoals elders misschien té veel wetten – maar men past ze wel toe, heel rechtlijnig en ondubbelzinnig. Iedereen kent de spelregels op voorhand en weet dat ze zullen toegepast worden.

In Montreal hebben we twee Algerijnen ontmoet die al die moeilijkheden al overwonnen hadden. Ze werkten allebei in de horeca, en ze waren allebei even schattig.

‘Our hotel offers you very comfortable, clean rooms with air conditioning, private bathroom, cable TV, telephone, dataport and mini-fridge. Few minutes to the Old Port and Old Montreal’

Deze advertentie stond in de 2002-2003 *Official tourist Guide* van Montreal. Er stond ook bij: ‘Victorian house renovated to Suisse Chalet style’, wat mij wel een beetje achterdochtig maakte. Maar dat je al dat moois kon hebben vanaf \$39 per dag maakte ons zó nieuwsgierig dat we het *Geo Positioning System* (GPS) van onze auto instelden op 2006, Rue St.-Denis, want daar lag Hotel du Manoir St.-Denis ‘The best quality-price ratio in downtown Montreal’. Zoveel voor zo weinig geld, daar wordt een mens wantrouwig van. Wat was hier mis?

De eigenaar in ieder geval niet. Hij glimlachte altijd en was heel vriendelijk en behulpzaam. Eerst probeerde hij ons wel een kamer met één bed op de tweede verdieping aan te praten. Ik zag op zijn gezicht dat hij nog andere kamers vrij had maar dat hij nog niet wist of hij ze ons al dan niet ging geven.

Ik bleef aandringen op een kamer met twee bedden voor Helena en voor mezelf.

‘Ga eerst eens boven kijken’, zei hij, terwijl hij mij de sleutel van de kamer op de tweede verdieping gaf. Het was een heel kleine kamer met een twijfelaar en bovendien moest ik dan al onze bagage naar boven sleuren via de trap want we wilden toch een weekje blijven. Een lift was er niet maar die had hij in zijn advertentie ook niet beloofd.

Toen ik weer beneden kwam, had hij de sleutel van kamer 15 al in zijn hand. Ik moest niet meer aandringen. Kamer 15 was klein maar er stonden toch twee bedden in en ze lag op de benedenverdieping. Er stonden zelfs een tafeltje en twee stoelen. De stoelen hadden een ronde zitting, niet groter dan een bescheiden pizza, waar we het niet lang op konden uithouden maar een normale stoel hadden we onmogelijk tussen de bedden gekregen. Ik leerde in ieder geval dat ‘comfortabel’ een rekbaar begrip is.

Ik legde onmiddellijk een aantal spulletjes uit mijn broekzakken op een uitgeklapte plank naast een van de bedden. Kwestie van territoriumdrift. Een paar seconden ging dat goed, dan stortte het hele zaakje in en alles lag op de grond.

Toch ook even de badkamer bekeken. Badkamer is natuurlijk een groot woord voor een ruimte die amper groter is dan een vliegtuigtoilet waarvan Wim Sonneveld al zei dat je er je kont niet in kunt draaien. Maar... er zat een kleine lavabo in, een toilet van normaal formaat en een douchecel. Die laatste was wel niet berekend op mijn lengte en omvang maar alles wat de advertentie beloofd had, was er. Bij de prijs van CAD 65 was zelfs een *continental breakfast* inbegrepen: koffie, croissant en een potje confituur, netjes gepresenteerd op een dienblad. Je moest het wel buiten opeten, in het hotelletje was daar geen plaats voor.

Omdat we beseften dat dit het beste was dat we in Montreal konden krijgen voor die prijs, vertelden we Tony dat we de kamer namen voor zes nachten. Met de glimlach, maar duidelijk verveeld zei hij:

‘Dan moet je me voor donderdag, vrijdag en zaterdag wel CAD 10 per dag extra betalen voor het tweede bed. Voor de eerste drie nachten is dat niet nodig.’

‘Geen probleem’, reageerde ik, een beetje verrast door het ont-

breken van een harde commerciële aanpak die ik, vooral in Noord-Amerika, altijd verwacht.

Wat me wel fascineerde en wat ik niet heb kunnen ophelderen omdat ik het vergat te vragen: de voordeur van het hotel was altijd gesloten, ook de gasten moesten op gelijke welk moment van de dag aanbellen.

Waar ik wel achter gekomen ben, is dat Tony van Algerijnse afkomst was. Niet zomaar een Algerijner maar een Berber die al twaalf jaar in Montreal woonde. Hij sprak Kabil, Arabisch, Frans en Engels. Zijn nog jonge kinderen spraken alleen nog Quebecois. Met een dromerige blik en eeuwige glimlach sprak hij meewarig over zijn geboorteland.

‘Het is allemaal de schuld van het geld. Er is in Algerije té veel geld en geen autoriteit.’

Zoals zoveel immigranten had hij ook een ‘Canadese’ naam aangenomen. Ik vermoed dat de meesten dat doen uit respect voor hun nieuwe landgenoten die vaak de grootste moeite hebben om hun originele namen te lezen, te schrijven en zeker uit te spreken. De achternamen kunnen ze niet zó gemakkelijk aanpassen en dat geeft vaak al moeilijkheden genoeg.

Ik weet zeker dat hij, hele dagen alleen in zijn benepen receptieruimte, voortdurend droomt van zijn prachtig Noord-Afrikaans land tussen de zee en de woestijn. De lange Canadese winters moedigen hem daar ongetwijfeld nog in aan. Waarschijnlijk was dat de verklaring voor zijn eeuwige glimlach.

Een landgenoot van hem had, in dezelfde straat 200 meter hogerop, een bescheiden restaurantje met couscous op de kaart. Daar hadden we allebei trek in. Dus de eerste dag in Montreal zijn we daar ‘s avonds naartoe getrokken. Opnieuw een bijzonder charmante man, schitterende couscous en bijzonder goed van prijs. Alleen vonden we dat er te weinig kikkererwten in de saus zaten en dat hebben we na afloop van de maaltijd gemeld.

Een paar dagen later gingen we terug naar hetzelfde restaurantje omdat het ons eerder in de week zo goed bevallen was. We bestelden weer couscous. Naast de standaardschotels met couscous, het vlees, de kom saus en harissa kwam er een aparte schaal met kikkererwten op tafel. We waren heel aangenaam verrast met deze persoonlijke service die zelfs in de duurste restaurants vaak ontbreekt.

Toen we elkaar al een beetje beter kenden, legden we onze Algerijnse vriend uit waarom we in Canada waren en wat we met ons project van plan waren. Ongevraagd bezorgde hij ons toen prompt een aantal publicaties over de Magrébins in Montreal en Quebec die ons hielpen om onze weg te vinden in een zeer jonge immigrantengemeenschap van 30.000 à 40.000 personen van wie de meesten de laatste 10 jaar naar Canada gekomen zijn.

De meeste immigranten zijn erg gebrand op de Canadese nationaliteit. Meer dan 85% van alle nieuwkomers vraagt de Canadese nationaliteit aan zodra dat wettelijk kan, namelijk na drie jaar verblijf als *landed immigrant*. Dan kan je Canadees worden. Daar zijn wel voorwaarden aan verbonden. Via een examen moet je het bewijs leveren dat je minstens één van de twee landstalen kent en dat je weet hoe de Canadese maatschappij politiek, sociaal en institutioneel is georganiseerd. Als dat allemaal lukt, kun je de nationaliteit verkrijgen. Dat gebeurt niet op de bureaucratische manier, via een brief van de administratie van Binnenlandse Zaken maar wel via een echte *citizenship ceremony*.

Dergelijke ceremonies worden heel het jaar door overal in het land georganiseerd. Daarbij worden enkele tientallen tot een paar honderd kandidaten plechtig tot het Canadese staatsburgerschap toegelaten. Zo'n plechtigheid wordt altijd gesponsord door een gastorganisatie die de middelen ter beschikking stelt en zorgt voor een receptie achteraf. De regel is dat die recepties eenvoudig zijn en dat er geen alcohol geschonken wordt. De plechtigheid zelf wordt voorgezeten door een rechter.

Gewoonlijk hebben derden geen toegang tot deze plechtigheden maar dankzij de bemiddeling van *Foreign Affairs* in Ottawa hebben we toch de kans gekregen om in Vancouver een *Citizenship Ceremony* bij te wonen. En die was zeer indrukwekkend.

De plaats van de ceremonie was de *Britannia High School* aan Cotton Road, een eind buiten het centrum van de stad maar met een prachtig uitzicht op *downtown* Vancouver. De school is ruim behuisd, met grote sportvelden, een mooi gebouwencomplex en een echt auditorium.

De medewerkers van *Citizenship and Immigration* stonden ons op te wachten bij de ingang van het auditorium. In de zaal was het schoolorkest nog aan het repeteren, vlak voor het podium. Een

veertigtal orkestleden, allemaal netjes in uniform, geleid door Victor Guy, duidelijk een afstammeling van de oorspronkelijke bewoners van Canada. Op het podium stonden twee katheders en zeven stoelen.

Stilaan begon de zaal vol te lopen met de Canadezen in spe en hun families. De leerlingen van het voorlaatste jaar mochten bovenaan in het auditorium plaatsnemen. De onderste helft van de zaal was voorbehouden voor de ‘nieuwe Canadezen’ en hun verwanten. Er was een tachtigtal kandidaten, blijkbaar van over heel de wereld: Chinezen, Sri Lankezen, sikhs, Nigerianen, Spanjaarden en Zuid-Amerikanen. Deze dag was voor hen de bekroning van een procedure van vijf of zes jaar. Na hun immigratieaanvraag hadden ze anderhalf tot twee jaar gewacht voor ze naar Canada mochten komen. Daarna brachten ze drie jaar als *landed immigrant* in het land door voor ze hun citizenship mochten aanvragen om vervolgens nog enkele maanden te wachten op de uitnodiging voor de ceremonie.

Ik kan wel een paar redenen bedenken waarom de naturalisatie in Canada wel werkt en waarom ze in België veel minder populair is, zelfs niet met een snel-Belg-wet.

Eerst en vooral: Canadezen zijn zeer trots op hun land. Wij hebben het land doorkruist van oost naar west en vrijwel overal zagen we de rood-witte vlag met het esdoornblad, de *Maple Leaf*, wapperen op openbare gebouwen, bij bedrijven, in voortuinen en in achtertuinen. En als de Maple Leaf niet wapperde, was ze geschilderd of geplakt op schuurdeuren, brievenbussen, kleding en rugzakken. Je kunt vrijwel nergens komen of je loopt tegen de Canadese vlag aan.

De uitzondering is Quebec waar je de vlag maar zelden ziet, eigenlijk alleen bij officiële gebouwen. Daar zou je dan de blauw-witte lelievlag van Quebec verwachten, en die zie je daar ook wel, maar veel minder dan de Maple Leaf in de rest van het land. Maar als ze naar het buitenland gaan, zullen ook de Quebecois zich altijd identificeren met de Maple Leaf.

Belgen vinden het meestal vervelend om in het buitenland te moeten toegeven dat ze Belg zijn. Wij hebben die nationale trots helemaal niet. Er is vaak weinig aanleiding toe behalve misschien die ene week dat we de oorlog tegen Irak wilden tegenhouden. Hoe

kunnen wij van immigranten verwachten dat zij met enthousiasme een nationaliteit zouden aannemen waarover wij onszelf meestal schamen?

Een tweede reden kan te maken hebben met het soort immigratie waarmee het land geconfronteerd wordt. Wie naar Canada emigreert, sluit meestal een deur achter zich en beschouwt Canada als zijn nieuwe vaderland, dat hemzelf en zijn familie veel meer mogelijkheden biedt dan zijn land van herkomst. Immigreren in Canada doe je meestal met de bedoeling je daar definitief te vestigen.

In België liggen de zaken vaak een beetje anders, tenminste voorzover het gaat over Marokkaanse en Turkse immigratie. Geografisch gezien zijn het landen die relatief dichtbij liggen. In elk geval niet te ver om er niet jaarlijks met de auto op vakantie te gaan. De eerste generatie migranten heeft vaak in het oude vaderland een huis gekocht met het geld dat ze in België of Nederland verdiend hebben. En zelfs vandaag nog wordt 80% van de migrantenkinderen uitgehuwelijkt in het land van oorsprong. Vele migranten hebben altijd gedacht dat ze later 'terug naar huis' zouden gaan. En ook een aantal Belgen is daar eigenlijk altijd van uitgegaan.

De tweede en derde generatie ziet dat absoluut niet meer zitten. Om die reden blijven vele eerste-generatie-immigranten maar zien ze af van de Belgische Nationaliteit. Met de Belgische vlag hebben ze vaak geen enkele affiniteit. Eigenlijk is het een opportunistisch immigrantentype dat het beste van twee werelden met elkaar probeert te verzoenen.

Toen ik dat Haroon Sidiqi, commentaarschrijver van de Toronto Star, vertelde, zei hij meteen:

'Ik weet hoe dat komt.

'Dat komt omdat die mensen zich bij jullie niet thuis voelen of anders gezegd omdat jullie hun niet het gevoel geven dat België hun thuis is.'

Het klopt dat de allochtonen in Europa in een 'zij'- en 'wij'-maatschappij terechtgekomen zijn: de eerste generatie werd binnengehaald als gastarbeiders en vaak behandeld als tweedetrangsburgers. Op die manier kon er geen wijgevoel ontstaan zoals dat in Canada het geval is. In de VS, Canada en Australië is de situatie wel heel anders. Zij kunnen hoogopgeleide en rijke immigranten aantrekken, terwijl wij in Europa vooral te maken hebben met

immigratie van arme, ongeschoolde gelukzoekers. De immigranten hebben daar zelf absoluut geen schuld aan. Wij wél. Mensen die het economisch en sociaal weefsel van een land financieel of met hun kennis kunnen versterken, verwachten respect, wensen als gelijke behandeld te worden en mijden dan ook landen als België en Nederland waar dat niet het geval is.

Aangezien er jaarlijks 250.000 nieuwe immigranten in Canada aankomen, waarvan 85% Canadees wil worden, is de rekening snel gemaakt: in de veronderstelling dat een *Citizenship Ceremony* gemiddeld 100 kandidaten heeft, worden er per jaar ruim 2000 ceremonies georganiseerd. Het feit dat elke nieuwe burger met een feestelijke plechtigheid wordt verwelkomd, geeft aan hoeveel belang de Canadese bevolking hecht aan deze vorm van bevolkingsgroei.

Randy Clark, directeur van de school, en zelf afkomstig uit de Caraïben, zei in zijn welkomstwoord dat ook hij die middag de Canadese nationaliteit zou verwerven. Die aankondiging werd op uitbundig applaus onthaald. Dat was nog niet uitgestorven toen vanuit de gang buiten het auditorium, doedelzakmuziek weerklonk. Even later stapte een *piper* in vol ornaat de zaal binnen. Achter hem volgden eerst een vertegenwoordiger van de *Royal Canadian Mounted Police* (RCMP) met het rode jasje en de typische hoed, vervolgens de ceremoniemeester, dan vijf '*special guests*' en ten slotte de rechter in toga. Achteraf bleek dat de *special guests* als voorbeeldburgers fungeerden. Behalve de vertegenwoordigster van de scholieren van de gastorganisatie waren het mannen en vrouwen met belangrijke posities in het economisch, sociaal en cultureel leven van de *Vancouver Metropolitan Area*.

Nadat de RCMP de zitting plechtig had geopend, volgde eerst een toelichting van de ceremoniemeester, Gina do Carmo, van *Citizenship and Immigration*, bij het verloop van de plechtigheid en daarna nam de rechter het woord. William Day is een al wat oudere, goedlachse man die blijkbaar het principe huldigt dat 'wat niet lachend kan gezegd worden de waarheid niet is'. Op zijn beurt heette hij iedereen welkom, in het bijzonder de 80 nieuwe Canadezen en de elfde klas van de school, die getuige mocht zijn van de ceremonie.

Hij vergeleek het verwerven van de nationaliteit met een huwelijk. Ook daarbij worden er allerlei beloften gedaan maar ‘...in dit geval volgt er geen scheiding’, voegde hij er schalks aan toe. Door het Canadese staatsburgerschap te aanvaarden doen de kandidaten eigenlijk drie beloften: respect voor de koningin, respect voor de wet en de belofte om goede burger te zijn.

Respect voor het staatshoofd betekent eigenlijk respect voor Canada, hun nieuwe land. Respect voor de wet is voor de Canadezen zeer belangrijk omdat zij zeer goed beseffen dat het niet eerbiedigen van de wet alle vertrouwen kan wegnemen uit een samenleving. Dat wederzijds vertrouwen is precies het bindmiddel in een samenleving, zeker in een multiculturele samenleving. Canadezen vinden dat zó belangrijk dat zij als enige land in de wereld een vertegenwoordiger van de wet tot nationaal symbool hebben verheven: *The Royal Canadian Mounted Police*.

Nieuwe burgers moeten beloven goede burgers te zullen zijn. Goede burgers doen vrijwilligerswerk, geven iets terug aan de gemeenschap in ruil voor wat ze gekregen hebben. Zij moeten goed weten dat in Canada, in geval van nood, het eigenbelang altijd moet wijken voor het collectieve belang.

Na zijn toespraak vroeg de rechter heel uitdrukkelijk aan de zaal of ze dat allemaal goed begrepen hadden. Toen er maar een flauw ‘yes’ uit de zaal kwam, stelde hij de vraag opnieuw en hij bracht zijn rechterhand in schelpvorm achter zijn rechteroor. Deze keer kwam er een luid en krachtig ‘yes!’ uit de zaal. Zijn volgende vraag ‘Willen jullie nog altijd Canadees worden?’ hoefde hij niet te herhalen. Het enthousiasme van de zaal sprak voor zich.

Dan volgde de individuele eedaflegging. Een voor een, rij na rij staken de aspirant-Canadezen de rechterhand op en gebruikten ze een van de twee toegelaten formules: ‘Ik, *naam*, zweer’ of ‘Ik, *naam*, bevestig’. Enkele kandidaten werden luidruchtig aangemoedigd door hun achterban in de zaal.

Nadat iedereen zijn persoonlijke eed had afgelegd, was het tijd voor de collectieve eedaflegging, in beide landstalen. Hoewel Vancouver op meer dan 5000 km van Quebec ligt: eerst in het Frans, daarna in het Engels: ‘I affirm that I will be faithful and bear true allegiance to Her Majesty Queen Elisabeth the Second, Queen of Canada, Her Heirs and Successors, and that I will faithfully obser-

ve the laws of Canada and fulfil my duties as a Canadian citizen.’

Daarna mochten de nieuwe Canadezen een voor een het podium op om de persoonlijke gelukwensen van rechter Day en hun *Citizenship Certificate* in ontvangst te nemen. Met dat document moesten ze hun Canadees paspoort aanvragen en daar is het tenslotte toch allemaal om te doen.

In zijn slotwoordje zei rechter Day:

‘Vanaf nu is er geen wettelijk verschil meer tussen U en degenen die in dit land geboren zijn. En dat zijn niet alleen woorden.’

Hij illustreerde dat met een verwijzing naar Mevrouw Clarkson, Gouverneur-Generaal van Canada en rechtstreekse vertegenwoordigster van de koningin in het land. Zij kwam als klein meisje vanuit Hongkong naar Canada. Ook de vroegere gouverneur van Brits-Columbia kwam 25 jaar geleden uit de Punjab in India. En dat zijn geen uitzonderingen onder de leidinggevendenden van het land. Een kwart van de federale parlementsleden zijn niet in Canada geboren.

De plechtigheid werd afgesloten met de nationale hymne: ‘O Canada’

O Canada!

Our home and native land!

True patriot love in all thy sons command.

With glowing hearts we see thee rise,

The True North strong and free!

From far and wide, O Canada,

We stand on guard for thee.

O Canada, we stand on guard for thee

O Canada, we stand on guard for thee

RCMP, Corporal Doug Wells, had zich gedurende heel de ceremonie halfverscholen opgesteld achter het toneelgordijn. Bij de laatste noot stapte hij plechtig naar het midden van het podium om de zaal mee te delen:

‘The Citizenship Ceremony is now closed.’

Tijd voor de receptie in de lerarenkamer van de school. Eenvoudig en zonder alcohol, zoals voorgeschreven: Cake, koekjes, koffie, thee, sappen en frisdranken. Een aantal genodigden stonden er te

glunderen in hun zondagse pak of in hun mooiste sari maar erg lang bleven ze niet. Na een half uurtje was bijna iedereen naar huis, naar hun nieuwe thuis.

's Avonds hadden Helena en ik nog eens trek in couscous. In Montreal was dat geen probleem geweest maar een kleine 6000 km vandaan bleek dat niet meer evident. In de gele gids of in de lijstjes van het magazine *WHERE* vonden we niets dat verwees naar de Maghrebijnse keuken. We vroegen het dan maar aan de heren achter de balie van het hotel, en ze wisten het meteen:

'Hier vlakbij is er een Afghaans restaurant, daar zullen ze wel couscous hebben.'

Zo kwamen wij erachter dat die jongens niet wisten wat couscous is, laat staan waar het vandaan komt. Maar we bleven nog even beleefd wachten omdat ze zo hard hun best deden met zoeken op de computer en in allerlei gidsen. Tevergeefs. Op onze kamer hebben we Google laten zoeken op de trefwoorden 'Vancouver' en 'couscous' en onmiddellijk vonden we een Libanees restaurant dat beweerde couscous te serveren. Dat werd telefonisch bevestigd. Gelukkig lag dat restaurant op loopafstand. Veel meer viel er over dat restaurant niet te zeggen. Misschien hadden we er toch beter aan gedaan om bij de Afghaan te gaan eten.

In Vancouver logeerden we in de entertainmentbuurt, vlak bij *gaytown*. Een wat marginale buurt dus, wat goedkoper maar absoluut niet onveilig ondanks de talrijke vreemde vogels die we op straat tegenkwamen. 's Morgens gingen we gewoonlijk eten bij een Chinees koppel dat een eettentje runde, net om de hoek. Meestal bestelden we een traditioneel, stevig ontbijt: twee spiegeleieren, 'sunny side up' zoals ze dat in Noord-Amerika zo mooi zeggen, bacon en ongeschilde stukjes gefrituurde aardappelen met dry toast. Je mag vooral niet vergeten 'dry' te vragen, want anders krijg je beboterde toast en dat vonden wij niet lekker. Wij smeerden liever zelf. Om een keer af te wisselen vroeg ik op een ochtend om zacht gekookte eitjes. De vriendelijke Chinese mevrouw trok een spijtig gezicht en zei dat ze dat niet serveerde.

'Maar mevrouw, U heeft toch water, een fornuis en eitjes? Wat is dan het probleem?' probeerde ik.

'Tja', zei ze, 'we hebben het al eens een keer geprobeerd maar

het is ons niet gelukt.’

Met zo’n antwoord is verder aandringen volstrekt overbodig. Dat hebben we dan ook niet gedaan.

Vancouver heeft een grote Chinese bevolking en daarom zijn er veel Chinese restaurants in de stad. Ik hoorde twee oudere, blanke dames, die in ons hotel logeerden, ook advies vragen aan de balie: of ze misschien een goed restaurant in de buurt kenden? De jongens konden een Chinees restaurant wat verderop warm aanbevelen. De dames trokken er welgemoed heen, maar vijf minuten later stonden ze weer in het hotel.

‘Dat restaurant zit vol Chinezen, mogen wij daar wel binnen?’

‘Maar mevrouw, dit is het zuiden van de VS niet. In Canada hebben we geen rassenscheiding.’

Ze liepen weer naar buiten maar leken toch niet helemaal overtuigd. Ik denk zelfs dat ze die avond niet Chinees gegeten hebben. Zeker voor oudere mensen die het land voor de eerste keer bezoeken, is de multiculturele samenleving op zijn Canadees vaak nog even wennen.

Omdat onze tocht door Canada van oost naar west liep, hadden wij alleszins de gelegenheid om geleidelijk aan kennis te maken met het multiculturele fenomeen. Zo ontdekten we dat er niet één Canada is, maar dat er heel veel verschillende Canada’s zijn.

In Newfoundland met zijn geringe bevolkingsdichtheid van één inwoner per vierkante kilometer, was er alvast nauwelijks sprake van *visible minorities*. Met die term wordt in Canada verwezen naar de niet-blanke bevolking. Daartoe behoren uiteraard de oorspronkelijke bewoners: de Noord-Amerikaanse indianen en de Inuit (eski-mo’s). In Canada worden zij aboriginals of First Nations genoemd.